

V L A A M S P A R L E M E N T

Zitting 2005-2006

30 januari 2006

GEDACHTEWISSELING

**over de survey ‘Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004,
met prof. dr. John Lievens en prof. dr. Hans Waege**

VERSLAG

**namens de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media
uitgebracht door de heer Bart Caron**

Samenstelling van de commissie:

Voorzitter: de heer Dany Vandenbossche.

Vaste leden:

de heren Erik Arckens, Johan Deckmyn, Werner Marginet, mevrouw Marie-Rose Morel, de heer Jurgen Verstrepen;

de heren Carl Decaluwe, Stefaan De Clerck, Steven Vanackere, Johan Verstreken;

de heer Jean-Marie Dedecker, mevrouw Margriet Hermans, de heer Herman Schueremans;

de heren Bart Caron, Chokri Mahassine, Dany Vandenbossche.

Plaatsvervangers:

mevrouw Marijke Dillen, de heren Pieter Huybrechts, Freddy Van Gaever, Rob Verreycken, Frans Wymeersch;

de dames Vera Jans, Sabine Poleyn, Tinne Rombouts, de heer Johan Sauwens;

mevrouw Patricia Ceysens, de heren Marnic De Meulemeester, Sven Gatz;

mevrouw Michèle Hostekint, de heren Jan Roegiers, André Van Nieuwkerke.

Toegevoegde leden:

de heer Jos Stassen;

de heer Kris Van Dijk.

INHOUD

	Blz.
1. Algemene situering van het onderzoek.....	4
2. Overzicht van de algemene conclusies.....	5
3. Overzicht van enkele specifieke cijfers en bevindingen, en opmerkingen van de commissieleden..	5

DAMES EN HEREN,

De Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media organiseerde op 16 januari 2006 een gedachtewisseling met prof. dr. John Lievens en prof. dr. Hans Waeghe over de survey 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004'.

1. Algemene situering van het onderzoek

Professor Hans Waeghe: Het onderzoek over cultuurparticipatie in Vlaanderen heeft betrekking op de laatste helft van 2003 en de eerste helft van 2004. Het werd uitgevoerd in opdracht van de minister van Cultuur en de administratie Cultuur in het kader van Re-Creatief Vlaanderen, het steunpunt voor beleidsgericht cultuuronderzoek.

Re-Creatief Vlaanderen is een samenwerking tussen de Universiteit Gent, die voor de algemene coördinatie zorgt, de Vrije Universiteit Brussel, de Katholieke Universiteit Leuven en de EHSAL. De survey werd uitgevoerd in Gent.

De belangrijkste doelstelling van de overheid was om iets te doen aan de belangrijke lacune die er bestond in systematische beleidsgerichte informatie met betrekking tot cultuurparticipatie bij individuele Vlamingen. De administratie Planning en Statistiek verzamelt hierover slechts zeer algemene cijfers. Meer gedetailleerde informatie over cultuurparticipatie in Vlaanderen was niet beschikbaar.

In het kader van de survey werd het begrip cultuur breed ingevuld. De studie had niet alleen betrekking op kunst, maar ook op de erfgoedsector en meer alledaagse vormen van cultuurbeleving, zoals het culinaire leven en mode, het sociale leven met inbegrip van het verenigingsleven, mediagebruik en het recreatieve uitgangseven.

Zowel receptieve als actieve participatie werden onderzocht. Het laatste werd voornamelijk onderzocht in het kader van amateurkunsten. Er werd onderzoek gedaan naar de smaak en de motivatie, zowel binnenshuis als buitenshuis. Ook de informatiebeleving werd onderzocht. Er werd dus een brede waaier aan aspecten van cultuurparticipatie onderzocht.

We zijn erin geslaagd om in Vlaanderen een state-of-the-art meetinstrument te ontwikkelen. In de Westerse wereld bestaan er weinig meetinstrumenten voor

cultuurparticipatie die even sterk uitgewerkt zijn. Het gaat dus om een redelijk uniek meetinstrument.

Er werd gewerkt met een representatieve steekproef van 2.849 gezinnen. Alle gezinsleden werden bevraagd. De respondenten waren tussen 14 en 85 jaar oud. Er werd één mondeling interview afgenomen van de hoofdrespondent. Alle andere gezinsleden werden schriftelijk bevraagd. Dit levert unieke informatie op het gezinsniveau.

We hebben een hele reeks nieuwe meetinstrumenten ontwikkeld. De bestaande meetinstrumenten werden bovendien op hun deugdelijkheid getest. Daarbij werd onder meer de Eurostat-werkwijze op zijn, volgens ons gebrekkige, kwaliteit getoetst. Er werden een aantal methodologische experimenten ingebouwd.

Bestaande meetinstrumenten, bijvoorbeeld de meting van participatie in het verenigingsleven, werden grondig aangepast in vergelijking met onder meer surveys van de administratie Planning en Statistiek, na overleg met het cultuurbeleid en de sector zelf. Het steunpunt Socius merkte in dit verband op dat de meting van het verenigingsleven totnogtoe niet adequaat gebeurde.

De dataverzameling is gebeurd volgens strikte procedures van integrale kwaliteitszorg. Er werd gewerkt met een openbare aanbesteding. Een marktonderzoeksbureau werd volgens zeer sterke en strikte richtlijnen aan- en bijgestuurd. Het marktonderzoeksbureau werd bijna dagelijks aan een kwaliteitscontrole onderworpen. Er werden tweewekelijks contactvergaderingen georganiseerd met dit marktonderzoeksbureau. Daarbij werden er nagenoeg voortdurend kwaliteitsbijsturingen gevraagd. Op deze wijze kon de procedure grondig worden opgevolgd. Er werden ook telefonische en andere controles georganiseerd. De data waarover we beschikken, voldoen aldus aan de hoogst mogelijke kwaliteitseisen, volgens de huidige stand van de wetenschap.

De dataset laat toe om een multilevel design uit te werken, waarbij zowel het individuele, het gezins- als het regionale niveau worden onderzocht. Beleidsrelevante discussies, zoals het mogelijke effect van het aanbod op de participatie, los van individuele preferenties, konden op deze wijze worden meegenomen in het onderzoek.

Tijdens de studiedag op 20 oktober 2005 in Het Pand in Gent werd een eerste stand van zaken gegeven.

Deze gegevens zullen vandaag opnieuw worden voorgesteld, samen met een aantal nieuwe inzichten.

Aan de commissie werden er reeds twee boeken ter beschikking gesteld. In het voorjaar van 2006 zullen er een aantal kerncijfers per deelsector worden gepubliceerd, en een uitgebreid, uniek verklaringsmodel met betrekking tot de verschillen tussen individuele en regionale effecten.

2. Overzicht van de algemene conclusies

Ik zal nu dieper ingaan op een aantal algemene resultaten van het onderzoek. In de eerste plaats kan er in dit verband op worden gewezen dat het belang van socialisatie blijkt door drie lagen heen.

In de eerste plaats is er het belang van het ouderlijk milieu. Wie opgroeit bij cultureel actieve en geïnteresseerde ouders participeert zelf ook meer, los van het eigen opleidingsniveau.

Bovendien is gebleken dat hoger opgeleiden frequenter participeren aan het cultuurleven dan lager opgeleiden. Uit andere onderzoeken blijkt de stimulerende rol van individuele leerkrachten op school. Deze vaststellingen gelden ook wanneer andere kenmerken in het kader van een statistische controle worden uitgeschakeld.

Het derde socialisatieniveau is wetenschappelijk gezien de vrienden en de peergroups. Ze kunnen ook een belangrijk toeleidingseffect hebben naar de cultuursector. Wie deel uitmaakt van een vriendengroep die deelneemt aan cultuuractiviteiten, zal dat zelf ook meer doen. Dat betekent dat het grote basisverschil van cultuurparticipatie bepaald wordt door het ouderlijke milieu, het opleidings- en scholingsniveau en het sociale effect van de vriendengroep. Mechanismen voor de investering in cultuurdeelname zullen dus niet in geringe mate cumulatieve en langetermijninitiatieven zijn. Opleiding, ouderlijk niveau en vriendenkeuze hangen immers samen. Het zijn cumulatieve effecten die op lange termijn spelen. De effecten van opleiding zijn het sterkst voor die kunstensectoren waarvoor complexe codes gehanteerd worden. Het is niet mogelijk om iedereen te bereiken bij cultuuruitingen met complexe codes. Naast sociale effecten is er immers een opleidingseffect, en corrigerende acties kunnen op die terreinen enkel op langere termijn enig effect sorteren.

Uit het onderzoek blijkt dat het opleidingsniveau niet enkel de participatie aan de kunsten verklaart, maar

gewoon ook participatie aan de samenleving. Opleidingsniveau is immers relevant voor deelname aan verenigingsleven, maar ook voor bioscoop- en bibliotheekbezoek enzovoort. Recent onderzoek toont aan dat alle andere vormen van uithuizige participatie, dus ook restaurant- en cafébezoek, mede bepaald worden door het opleidingsniveau. Hoger opgeleiden nemen systematisch veel meer deel aan de maatschappij. De eerste laag van participatie is dus maatschappelijk en het opleidingseffect speelt een grote rol.

3. Overzicht van enkele specifieke cijfers en bevindingen, en opmerkingen van de commissieleden

Professor John Lievens: Ik zal de aandacht trekken op de cijfers en duidelijk maken wat er juist met de effecten bedoeld wordt. We proberen de verschillen in participatiegedrag in de Vlaamse bevolking te verklaren aan de hand van tal van verschillende kenmerken. Het volledige statistische model tracht voor verschillende kunsten- en cultuursectoren participatieverschillen te verklaren aan de hand van een tiental verschillende kenmerken zoals het opleidingsniveau, het culturele gedrag en de interesses van de ouders, de grootte van het sociale vrijetijdsnetwerk – hoeveel mensen maken deel uit van de vriendenkring waarmee men geregeld uithuizige activiteiten onderneemt, de gezinssituatie, de woonplaats.

Het onderzoek is meer dan alleen het vergelijken van percentages. Ook uit heel wat ander onderzoek blijkt dat hoger opgeleiden meer participeren dan lager opgeleiden. Het probleem is echter vaak dat er gewoon percentages vergeleken worden. Opleidingsniveau hangt echter sterk samen met tal van andere factoren zoals leeftijd. Daardoor is het niet duidelijk of het opleidingsniveau zelf een invloed heeft of bijvoorbeeld leeftijd. Mensen in oudere leeftijdscategorieën zijn immers gemiddeld genomen minder hoog opgeleid dan jongeren. Het is belangrijk om beide effecten te scheiden.

Om dat te illustreren, licht ik een voorbeeld toe. Als percentages gewoon vergeleken worden, gaan ouders met kinderen vaker naar niet-klassieke concerten en festivals dan mensen zonder kinderen. De vraag moet echter zijn of het hebben van kinderen al dan niet een beperkende impact heeft op het participatiegedrag. Daarom moet het effect van andere verschillen uitgezuiverd worden. Dan blijkt dat mensen met jonge kinderen twee maal minder kans hebben om naar een niet-klassiek concert of festival te gaan. Dat komt omdat mensen die thuiswonende kinderen hebben vaak in die leeftijdsgroepen zitten die deelne-

men aan dergelijke evenementen. Vandaar het belang en het vernieuwende karakter van het cijfermateriaal dat we hier presenteren. We analyseren netto-effecten, gecontroleerd voor alle andere elementen die we opgenomen hebben.

Het opleidingsniveau wordt opgesplitst in hoger secundair onderwijs – het referentieniveau – hoger onderwijs, lager secundair onderwijs en lager onderwijs. Een positieve factor 3,87 betekent bijvoorbeeld dat mensen met een diploma hoger onderwijs 3,87 keer meer kans hebben om geparticipeerd te hebben aan de kunsten dan mensen met een diploma hoger secundair onderwijs. Mensen zonder diploma of met enkel een diploma lager onderwijs hebben meer dan vijf keer minder kans om deelgenomen te hebben dan mensen met een diploma hoger secundair onderwijs. Het is ook mogelijk om de hoogst opgeleiden te vergelijken met de laagst opgeleiden: ongeveer -4 ten opzichte van +5, dus een verhouding van 20 keer.

De sterkste effecten zijn er in die sectoren die het engst gedefinieerd zijn of waarvoor de meest complexe codes gebruikt worden. Voor klassieke concerten en festivals bijvoorbeeld is het verschil in participatiekans tussen de hoogst en laagst opgeleiden heel groot: +2,55 ten opzichte van -11,11. Voor andere sectoren zien we die verschillen ook, zij het minder opvallend, bijvoorbeeld kunstmusea en -tentoonstellingen, +2,6 ten opzichte van -4,35. Bij theater en dans is het verschil veel minder groot, daar zijn het vooral de hoogst opgeleiden die zich differentiëren van de rest, waartussen weinig verschil bestaat.

In de tabel staan ook gegevens over de ouderparticipatie. Dat is een variabele die weergeeft of de ouders actief geparticipeerd hebben toen de geënquêteerde tussen de 12 en 14 jaar oud was. Voor alle verschillende sectoren is er een kansverhoging voor participatie voor diegenen die opgroeiden in een milieu met cultureel actieve ouders. Ook daar zijn de effecten het sterkst voor de sectoren klassieke concerten en festivals, kunstmusea en -tentoonstellingen, theater en dans. Heel opvallend is dat de effecten ook spelen voor onverwachte sectoren zoals bioscoopbezoek. Vaak wordt ten onrechte gedacht dat het opleidingsniveau daar geen rol speelt. Hoger opgeleiden hebben twee maal meer kans om naar de bioscoop te gaan dan mensen met een diploma hoger secundair onderwijs. De laagst opgeleide groep heeft bijna vijf maal minder kans dat ze geparticipeerd hebben dan mensen met een diploma hoger secundair onderwijs.

Dat wijst op gelaagdheid. Het eerste niveau is dat van de uithuizige participatie op zich, terwijl het tweede

niveau gevormd wordt door kunstzinnige activiteiten. Daar is het effect nog groter.

Onderaan werden nog enkele andere sectoren opgenomen zoals het lidmaatschap van verenigingen, bibliotheekbezoek enzovoort. Ook daar blijken de effecten te spelen van opleidingsniveau en ouderlijke participatie. Slechts op twee domeinen blijken die effecten niet te spelen: frequent televisiekijken en kermisbezoek.

Professor Hans Waeghe: Cultuurparticipatie is dus geen probleem op zich. De verschillen doen zich immers voor op alle meetbare domeinen van maatschappelijke participatie. Hooguit doen zich in bepaalde domeinen supplementaire effecten voor, namelijk daar waar de kennis van codes zeer belangrijk is. Het was voor ons opvallend dat de opleidingseffecten dus ook spelen bij activiteiten met een massale opkomst zoals grote festivals.

Vanuit productiekant kan men het onderscheid elitair versus populair blijven maken, of anders gezegd complexer en meer verfijnd versus op de mainstream gericht. Maar vanuit de participatiekant blijkt dat onderscheid niet echt relevant te zijn. De publieksonderzoeken in het kader van Re-Creatief Vlaanderen bevestigden dat. Gemiddeld genomen is het operapubliek niet elitairder dan dat van het volkstheater. Dat is niet onbelangrijk.

De tweede belangrijke dimensie die onderzocht is, is de sociale. Er blijkt zowel voor kunsten als voor cultuur een grote samenhang te zijn tussen de grootte van het sociale vrijetijdsnetwerk en de frequentie van participatie. Wie meer participeert, heeft ook een ruimer sociaal netwerk. Participatie gebeurt vaak met partner, vrienden en kennissen. Steden met een ruim cultuuraanbod hebben vaak ook een levendige horeca. Talrijke andere databronnen bevestigen het verband tussen cultuurparticipatie en café- en restaurantbezoek. Daarnaast is er ook samenhang met het verenigingsleven.

Er is niet iets als dé cultuur- of kunstenparticipant. Verklarende elementen verschillen van sector tot sector. Dat betekent dat de uitdagingen voor de verschillende sectoren ook anders zijn.

Professor John Lievens: Wat leeftijd en geslacht betreft, vindt men in de tabel de netto kansverhoudingen. Men ziet dan bijvoorbeeld hoeveel keer meer een leeftijdsgroep participeerde dan de referentiegroep van 35- tot 54-jarigen. Het valt op dat jongeren beduidend minder participeren aan klassieke

muziekconcerten en -festivals, terwijl de leeftijdsgroepen vanaf 55 dat juist meer doen. Voor niet-klasieke muziek is dat niet verwonderlijk omgekeerd. Voor theater en dans zijn de verschillen kleiner. Het zijn overigens ook verzamelcategorieën. De fijne meting laat geen analyse toe van de items waarop we bevraagd hebben. En dan zijn er nog technische problemen omdat men in de vragenlijst geen onderscheid kan maken tussen professioneel en amateurtheater, want dat weten mensen vaak niet.

Voor kunstmusea en tentoonstellingen geldt hetzelfde verhaal, namelijk een sterke concentratie in de leeftijdsgroepen vanaf 55 jaar. Voor bioscoopbezoek is het omgekeerd. Een stuk van dat leeftijdseffect zit hem wel eerder in het feit dat men student is dan in de leeftijd op zich. Mensen die in sociaal-culturele richtingen studeren, participeren over het algemeen meer dan studenten in economische of technische richtingen.

Wat het geslacht betreft, lijkt de idee te kloppen dat vrouwen meer participeren, maar alleen als we alles samentellen. Het verschil is evenwel zeer klein, al is het statistisch significant voor theater, dans en literaire evenementen.

Professor Hans Waeye: Ik wijs erop dat sommige categorieën zeer specifiek zijn, zoals bijvoorbeeld klassieke muziek, terwijl we dat onderscheid niet konden maken voor bioscoopbezoek. In elk geval is het leeftijdseffect bij 55-plussers opvallend, in het bijzonder voor de kunsten in de klassieke zin van het woord. In die zin gaan opleiding en leeftijd in dezelfde richting: hoe hoger, hoe meer participatie. Dat wordt bevestigd door publieksonderzoek.

In het onderzoek werd ook aandacht besteed aan drempels. De belangrijkste zijn dat het de mensen gewoon niet interesseert, of dat men liever thuis blijft. De praktische drempels van informatie en geld spelen globaal gezien over de hele bevolking veel minder een rol. Zij worden eerder genoemd door de mensen die wel al participeren. Massaal de prijzen verlagen zal eerder een reeds actieve groep nog vaker of makkelijker doen participeren. Het kan echter wel zijn dat voor sommige sectoren wel naar een aantal praktische zaken moet gekeken worden. Zo blijken de prijzen van muziekconcerten – in om het even welk genre – vaak een veelvoud te vormen van theater- of museumkaartjes.

In een andere onderzoekslijn van Re-Creatief Vlaanderen werd cultuurparticipatie in Vlaanderen vergeleken met Europese cijfers. We hebben het dan

enkel over kunstenparticipatie. Omdat bijna geen enkel Europees land cultuur zo breed meet als wij, kunnen wij onze cultuurparticipatie niet vergelijken met Europese data. Bijna iedereen meet wel – in soms zeer brede categorieën – kunstenparticipatie. We moeten bovendien de data van Vlaanderen als nuts1-regio binnen Europa vergelijken met landen-data omdat we in Europa onvoldoende gegevens hebben op het nuts1-gebied. In Vlaanderen ligt het cijfer inzake kunstenparticipatie boven het Europese gemiddelde. We hebben een clustering van landen gemaakt die logisch vergelijkbaar zijn, en wij worden eigenlijk enkel voorafgegaan door een kopgroep van Scandinavische landen en Nederland. Voor activiteiten als ballet en dans, concerten en museumbezoek in het buitenland, behoort Vlaanderen tot de kopgroep. Vlaanderen haalt daarentegen lagere participatiecijfers dan de kopgroep voor theaterbezoek – terwijl het daar meer dan gemiddeld in investeert –, voor historische monumenten, musea in eigen land en bibliotheken – die toch ook heel sterk worden ondersteund. Vlaanderen scoort hierin dus wat lager dan gemiddeld maar de participatie blijft hoog liggen.

De voorzitter: Slaat museumbezoek op de eigen collecties van die musea? Wordt er geen onderscheid gemaakt met tijdelijke tentoonstellingen?

Professor John Lievens: We hebben hier de bevraging van Eurostat overgenomen. Zij maken dat onderscheid niet. In onze meer diepgaande bevraging hebben we geprobeerd dat onderscheid te maken maar het blijkt dat mensen dat verschil zelf niet kunnen maken. Als mensen naar een tijdelijke tentoonstelling gaan, bekijken ze vaak ook de vaste collectie en enkele maanden later weten ze vaak niet meer welk van beide ze nu gezien hebben.

De voorzitter: Het is nochtans een belangrijk onderscheid. Musea bieden soms maar één of twee grote tentoonstellingen per jaar. Mensen gaan meestal naar een tijdelijke tentoonstelling zonder er echt op te letten welk museum ze bezoeken.

Professor Hans Waeye: Die logica blijkt inderdaad uit een aantal publieksdata. Er blijkt immers een immens verschil tussen museumbezoek buiten en tijdens de duur van een tentoonstelling.

Vlaanderen scoort qua kunstparticipatie in het algemeen niet slecht maar er zijn nog een aantal landen die ons voorgaan.

We hebben niet alleen aantallen maar ook smaakverschillen gemeten, voor twee sectoren: toneel en beeld-

dende kunst. Ook beleidsmatig is dat interessant. Uit die meting blijkt dat de klassieke genres absoluut het best gesmaakt worden.

Professor John Lievens: Smaak meten is niet evident. Voor de toneelsector hebben we samen met het Vlaams Theater Instituut (VTI) een heel kort meet-instrument opgesteld, om vooral het onderscheid te maken tussen Vlaams en internationaal werk en tussen klassiek en experimenteel werk. De klassieke werken van Vlaamse schrijvers blijken het meest te worden gesmaakt. Het voorbeeld, dat ook in de vragenlijst was opgenomen, is ‘Het gezin van Paemel’. Alle andere genres worden veel minder gesmaakt, ook klassiek werk van buitenlandse schrijvers. Van zodra het woordje ‘hedendaags’ valt, wordt het nog een pak minder gesmaakt.

De voorzitter: Wat is ‘hedendaags werk dat aansluit bij klassiek werk’? Is dat het verwerken van klassieke stukken op een hedendaagse manier?

Professor John Lievens: Ja.

De heer Bart Caron: Hoe zou u bijvoorbeeld ‘Ten Oorlog’ catalogeren?

Professor Hans Waeye: Het is inderdaad moeilijk als men concreet werk begint op te noemen, met een toevalssteekproef bij pakweg drieduizend Vlamingen. Vandaar dat we er ontzettend lang over gedaan hebben om maar tot een zeer algemene indeling te komen. Het aantal mensen dat bijvoorbeeld ‘Ten Oorlog’ kent, is zo klein dat men de concrete werken zelfs niet kan opnoemen.

De heer Bart Caron: De bekendheid door de media speelt toch ook mee? Iedereen kent ‘Het gezin van Paemel’ wel van televisie. Andere effecten dan smaak spelen dus een rol.

Professor Hans Waeye: Dat is waar, maar we spreken hier over een bredere bevolkingsgroep dan de groep die participeert aan het veld.

De heer Bart Caron: ‘Het gezin van Paemel’ wordt ook veel gespeeld in het amateurcircuit.

Professor Hans Waeye: Absoluut. Vandaar dat het volgende voorbeeld over de beeldende kunst, veel overtuigender is. Daarin werden immers geen namen genoemd maar enkel prentjes getoond.

Professor John Lievens: We hebben negen grote stromingen geïdentificeerd en voor elk daarvan een aan-

tal tot de verbeelding sprekende werken geselecteerd. Bij elk plaatje hebben we de mensen gevraagd of ze dat graag zagen en of het ze zou interesseren om deel te nemen aan evenementen die daarrond georganiseerd worden. Er bestaat een zeer sterke correlatie tussen de cijfers van beide antwoorden. Die hebben we gerangschikt in drie categorieën, gaande van ‘niet graag zien’ over ‘neutraal’ tot ‘heel graag zien’. Hedendaagse conceptuele kunst wordt het minst gesmaakt: 6 procent geeft expliciet aan dit graag te zien. Er is bovendien een sterke mate van aversie: 66 procent ziet dit niet graag. Voor de abstracte kunst en voor het abstract expressionisme geldt dezelfde procentuele verhouding. Bijna de helft van de ondervraagden ziet ook surrealistische kunst niet graag, slechts 16 procent ziet dat graag. De groep die de diverse kunststromingen niet graag ziet, wordt stelselmatig kleiner, maar de groep die ze wel graag ziet, stijgt maar geleidelijk. Vooral de middengroep – van mensen die er zeer neutraal tegenover staan – neemt toe. Portretten uit de barokperiode en schilderijen uit de laat-Renaissance tonen ongeveer hetzelfde beeld. Met het impressionisme gaat de groep die aangeeft het werk niet graag te zien, plots sterk omlaag. Slechts 22 procent geeft hier expliciet aversie aan. Maar de groep die er positief tegenover staat, is slechts even groot als bij de vorige stijlperiodes. Het is vooral de middengroep die toeneemt. De Vlaamse primitieven vormen de tweede meest gesmaakte stroming. De middengroep is hier weer gedaald, terwijl de groep die deze stroming niet graag ziet, weer omvangrijker geworden is. De absolute top zijn de landschapsschilderijen uit de 19e eeuw: 35 procent ziet dit heel graag, slechts 20 procent niet graag.

Professor Hans Waeye: Het is interessant omdat dergelijke smaakverschillen een rol spelen als we naar brede participatie streven.

Professor John Lievens: Ik wijs erop dat er belangrijke verschillen zijn: leeftijd, opleidingsniveau enzovoort. Abstracte genres vallen beter in de smaak van de hoger opgeleiden en van de middenleeftijdsgroep. Landschapsschilderijen vallen in de smaak van lager opgeleiden en niet-participanten.

Professor Hans Waeye: Een andere dimensie die we gemeten hebben, is de algemene interesse voor kunst of voor eng gedefinieerde cultuur. De belangstelling voor cultuur is breed. We definiëren cultuur weliswaar eng, maar houden anderzijds ook rekening met bioscoopbezoek. Met restaurantbezoek wordt geen rekening gehouden. De interesse voor culturele informatie zit op hetzelfde niveau als de interesse voor

sport en binnenlandse politiek. Alleen is de frequentie iets lager.

Belangrijk is dat deze vraag gesteld werd voor de vragen over cultureel gedrag. Mochten we deze vraag gesteld hebben nadat we het al een uur over cultuur hadden gehad, zou de interesse sowieso groot zijn geweest.

Daarnaast hebben we onderzocht op welk maatschappelijk draagvlak overheidssteun voor kunst en cultuur rust. Niet zozeer de vraag of overheidssteun belangrijk is telt, maar wel de vraag of overheidssteun voor moeilijke, experimentele en diverse kunstvormen als nuttig wordt ervaren.

Een grote groep is het eens met de stelling dat alle kunstvormen een kans moeten krijgen. In de middencategorie merken we geen uitgesproken negatieve houding over de stelling dat de overheid ook moeilijke kunstvormen moet steunen. Mochten we ons baseren op de smaakvoorkeuren, dan zouden we niet tot deze conclusie komen. Het is interessant dat zo'n groot percentage aangeeft dat ook moeilijke kunstvormen een kans krijgen.

De heer Bart Caron: Dit resultaat verwondert mij niet. Liefhebbers van smartlappen vinden Mozart waarschijnlijk een grotere componist dan Eddy Wally. Ze zullen echter nooit een plaat van Mozart kopen.

Professor Hans Waage: Een oud vrouwtje vertelde me ooit hoe mooi ze de gevel van het Gentse opera-gebouw vond. Toen ik haar vroeg of ze er al binnen was geweest, antwoordde ze ontkennend. Ze vond de opera echter wel heel belangrijk voor haar stad. Als iemand niet participeert, betekent dat dus niet automatisch dat hij het als niet belangrijk ervaart. Dat is de buitenste schil van cultuurparticipatie. We maken ons iets eigen waaraan we toch niet actief deelnemen.

De heer Steven Vanackere: We mogen de groep van mensen die het noch eens noch oneens is niet tellen bij de groep die het eens is. 25 procent is het oneens met de stelling dat de overheid ook moeilijke kunstvormen moet steunen. 15 procent is het eens met deze stelling. Een groot deel van de mensen antwoordt eigenlijk niet op deze vraag. Misschien durven ze niet te antwoorden omdat hun mening sociaal niet aanvaard wordt.

Met de stelling dat de overheid historische gevels moet onderhouden, is 69 procent het eens, 3 procent

is het daar niet mee eens. Die uitspraak is veel duidelijker.

Professor Hans Waage: Het is een belangrijke nuance. We moeten inderdaad voorzichtig zijn omdat de middencategorie behoorlijk groot is. Met moeilijke vragen is men het intuïtief vaak oneens. De manier waarop een stelling verwoord wordt, is ook belangrijk.

Een andere belangrijke stelling was dat kunstwerken plaatsen op straten en pleinen een verspilling van overheidsgeld is. Tweeëndertig procent is het daarmee oneens, 20 procent is het daarmee eens. Er is dus een meerderheid die kunst wil op openbare plaatsen, ook al kost het geld.

Met de stelling dat de overheid meer mag uitgeven om mooie gebouwen te plaatsen, is maar een kleine minderheid het eens. Men ziet het als een verspilling van belastingsgeld. Attitude-items zijn complexe items. We moeten er heel voorzichtig mee omspringen.

Er is bijna eensgezindheid over de stelling dat het onderwijs tijd moet vrijmaken om jongeren een muziekinstrument te laten bespelen of om te tekenen en schilderen.

In algemene termen gesteld kan het cultuurbeleid op maatschappelijke steun rekenen, maar de nuance dat de middencategorie groot is bij moeilijke stellingen is heel belangrijk. De middengroep is geen tegenstander, maar evenmin voorstander.

De heer Bart Caron: Hoe moeilijker de stelling, hoe groter de middengroep. We mogen daar uiteraard niet uit besluiten dat alles fantastisch is.

Professor Hans Waage: Hoe extremer het item, hoe meer mensen inderdaad in de middengroep terechtkomen.

De heer Bart Caron: Hoe herkenbaarder, hoe groter de betrokkenheid.

Professor John Lievens: Wie expliciet zegde dat hij geen mening had, is niet in de middengroep terechgekomen. De middengroep bestaat uit mensen die te kennen gaven dat ze noch rechts noch links zaten.

De 14- tot 17-jarigen zijn het over het algemeen niet eens met de stelling dat het onderwijs hun de kans moet bieden om een instrument te leren of om te schilderen.

De heer Bart Caron: De meeste jongeren hebben een hekel aan vakken als muziek, tekenen of esthetica. Dat was vroeger niet anders. Volgens mij durft de grote middengroep gewoonweg niet toegeven dat ze een hekel hadden aan die vakken. Wat zou het effect zijn op de andere cijfers mochten we beslissen minder te investeren in kunsteducatie?

De mening van de bevolking registreren is nog iets anders dan een beleidskeuze maken. Mochten we het onderwijsprogramma laten bepalen door de smaak van de meerderheid, dan zouden we geen universiteiten hebben.

De heer Steven Vanackere: Ik wil eerst en vooral de opstellers van deze studie feliciteren met de uitstekende studie. De benadering van de multivariabele analyse maakt het mogelijk om een aantal typische valstrikken te vermijden. Ik kan de mensen daar niet voldoende voor feliciteren. Ik heb één bedenking. De inkomensfactor werd buiten beschouwing gelaten. Ik weet dat de bevraging ervan een delicaat onderwerp is. Nochtans moeten we erkennen dat een hoog inkomen dikwijls, maar niet noodzakelijk, verband houdt met een hoge opleiding, al mogen beiden in de participatiediscussie niet met elkaar worden vermengd.

In vele gevallen wil men het Mattheuseffect tegenwerken, maar men expliciteert daarbij onvoldoende wat men precies bedoelt. Wil men met cultuurcheques en lage toegangsprijzen deze mensen steunen die om financiële redenen een beperkte toegang hebben tot bepaalde kunst- en cultuuruitingen? Of wil men cultuurparticipatie bevorderen via een hogere opleiding? Dat zijn twee verschillende middelen die hetzelfde fenomeen beïnvloeden.

Ik vind het verder opmerkelijk dat hoge participatie gepaard gaat met stevig horecabezoek. De multivariabele analyse belet vermoedelijk niet dat er af en toe nog een vermenging is van de factoren opleiding en inkomen.

De heer Erik Arckens: Laag economisch kapitaal dat gepaard gaat met hoog cultureel kapitaal wordt door Pierre Bourdieu omschreven als ascetisch gedrag.

De heer Steven Vanackere: De ascetische elite geniet mijn volle respect. Het gaat om personen die zeer geïnteresseerd zijn in cultuur, maar die hebben gekozen voor een loopbaan die hen niet noodzakelijk een hoog inkomen bezorgt. Het gaat bijvoorbeeld om eenverdieners uit het onderwijs.

De heer Eric Arckens: Het gaat hier niet om wetenschap, maar om sociologie. Het gaat om een bepaalde benadering. De term *ascese* is een begrip in het geheel.

Met sociologische gegevens worden bepaalde realiteiten geconstrueerd. Dit wordt aangetoond door mensen zoals Julien Weverberg en Kurt Van Eeghem, die nagenoeg geen opleiding hebben genoten, maar toch culturele omnivoren zijn. Het zijn culturele autodidacten. De vraag is hoe met dit soort uitzonderingen rekening wordt gehouden in sociologische analyses. De cijfers moeten enigszins worden genuanceerd.

Professor Hans Waeghe: We zouden graag rekening houden met het inkomen, maar we hebben er toch voor gekozen om niet te meten in functie van het inkomen. De reden daarvoor is dat het zeer moeilijk is om het gezinsinkomen te meten. De meeste respondenten weten zelf niet hoeveel ze precies verdienen. Ze weten wel wat op hun loonbriefje staat, maar een groot deel van het inkomen is niet afkomstig uit arbeid of vervangingsinkomens. Indien zou worden uitgegaan van slechte metingen, is het risico reëel dat er geen significante relatie zou worden vastgesteld. Wij vermoeden nochtans dat het inkomen de cultuurparticipatie wel degelijk beïnvloedt.

Het onderzoek geeft kansen en verhoudingen weer, maar geen determinismen. Het is goed mogelijk dat bepaalde factoren niet zijn gemeten. Een aantal personen voldoet bovendien allicht niet aan deze regelmatigheden. Een persoon wordt gelukkig niet volledig gedetermineerd door factoren als afkomst en leeftijd.

Professor John Lievens: We hebben wel gepeild naar de mate van tevredenheid over het inkomen. Deze factor zal in het model verwerkt worden. Er wordt nu slechts een stand van zaken gegeven, die nog moet worden uitgebreid naar andere sectoren en waarbij rekening wordt gehouden met andere variabelen. Er zal in eerste instantie rekening worden gehouden met regionale aanbodvariabelen.

De factor inkomen komt eveneens aan bod, doordat er rekening wordt gehouden met de keuze van de besteding van het inkomen. Bij de gezinshoofden werd gepeild naar de aanwezigheid van culturele goederen en andere goederen in het gezin, zoals cd's, boeken, multimediale goederen enzovoort. Hieruit blijkt welke keuzes de gezinnen maken.

Professor Hans Waege: Het is wel van belang om te onderstrepen dat we geen inkomen hebben gemeten, maar wel bepaalde bestedingspreferenties.

De heer Bart Caron: Werd de relatie onderzocht met televisiekijken? Zijn er hierover gegevens beschikbaar?

Professor Hans Waege: Er bestaan inderdaad cijfers over. Lager opgeleiden kijken meer televisie. Met deze gegevens kan rekening worden gehouden in het onderzoek.

Professor John Lievens: In een volgende stap zullen we een leefstijlanalyse uitvoeren.

Totnogtoe werd een en ander per sector onderzocht. In een volgend stadium zal worden nagegaan wat de verbanden zijn tussen de sectoren, zoals het verband tussen publieke en private participatie, de keuze tussen de verschillende sectoren enzovoort. Het verhaal is dus nog lang niet af.

De heer Erik Arckens: In de Anciaux-aanse benadering van cultuur wordt de nadruk gelegd op cultuurbeleving in groep. Het sociaal kapitaal zou het cultureel kapitaal versterken. Hoe gaan jullie daarmee om? Gaat het om een bevinding die gestaafd wordt door uw cijfermateriaal?

Professor Hans Waege: We hebben ook private participatie onderzocht: thuis boeken lezen, muziek beluisteren, film kijken en lezen. Waar mogelijk hebben we ook de thuisparticipatie voor die relevante kunst- en cultuurvormen gemeten. Dat was het geval voor muziek, film, lezen.

In het onderzoek merken we dat cultuur- en kunstparticipatie zeker ook een sociaal gebeuren is. In de eerste plaats participeert men met de partner, maar ook vaak met vrienden. Dat wordt vaak gekoppeld aan andere vormen van uithuizige sociale ontspanning zoals café- of restaurantbezoek. Kunsten lijken een fundamenteel bestanddeel te zijn van sociale relaties in de vrijetijdssfeer. Mensen die geregeld aan kunst participeren, hebben meer vrienden. Ik laat me niet uit over de richting van dat verband, maar er is een duidelijke link. Uithuizige maatschappelijke participatie is sociaal sterk gestructureerd, hoofdzakelijk door de opleiding en waarschijnlijk ook door het inkomen, maar dat aspect is niet gemeten.

De heer Erik Arckens: Uithuizige culturele participatie zorgt voor meer vrienden, maar in welke mate speelt het distinctiefenomeen ook een rol? Participatie aan de hogere cultuur heeft een beperkt soci-

aal draagvlak van ten hoogste 10 procent. Speelt de behoefte om met anderen over een bepaalde voorstelling te kunnen praten niet minder mee voor de amateurkunsten dan voor experimenteel theater bijvoorbeeld? Bestaan daar gegevens over?

Professor Hans Waege: Die vraag is moeilijk te beantwoorden. Het verwijst naar het theoretische kader van Pierre Bourdieu. Ik denk niet dat men objectief antwoord kan krijgen op de vraag of iemand naar een voorstelling gaat om zich te onderscheiden van anderen. Het is dus niet mogelijk om te bepalen of de mensen zelf zeggen dat ze cultuur gebruiken als een mogelijkheid om zich van anderen te onderscheiden.

Algemeen wetenschappelijk gezien gebruik iedereen uiterlijke vormen en tijdsbesteding om aan zijn persoon gestalte te geven. Uit ander onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat sommigen daartoe kledij gebruiken en anderen middelen zoals literatuur, gesprekken, auto's, vakantie, vakantieperiodes enzovoort. Kortom, iedereen gebruikt tal van distinctiemechanismen en die spelen in alle richtingen. Dat geldt ook voor soaps. Sommigen kijken naar bepaalde televisieseries om op de trein of tijdens de middagpauze te kunnen meepraten. Dus distinctiemechanismen en tegelijkertijd groepsvormingmechanismen kenmerken iedere sociale laag en leefstijl. Met de beperkte analyses kunnen we veronderstellen dat er bepaalde groepen in de samenleving meer samenklitten dan andere. Dat hangt samen met sociale afkomst. Op die manier belandt men bij de sociale basis van die distinctie van Bourdieu.

Samenvattend, de bewuste beleving van de distinctie is moeilijk te enquêteren. Uiteindelijk is distinctie een basisproces van de mens, maar het leidt tot andere uitingvormen bij andere groepen van mensen. Dat hangt samen met ouderlijk milieu, sociale relaties en vrienden, het opleidingsniveau en individuele keuzes. Dat is wat men basismatige anticiperende socialisatie noemt: mensen gebruiken bepaalde uiterlijke kenmerken van groepen waartoe ze willen behoren, ook al behoren ze er niet toe.

De fenomenen spelen een rol maar een survey is niet geschikt om dat fundamentele principe omstandig te duiden.

De heer Erik Arckens: Speelt distinctie niet meer een rol bij ascetische elites dan bij de gewone volksklasse?

Professor John Lievens: Dezelfde mechanismen spelen, maar ze uiten zich anders. Ik kan die conclusie hier niet hardmaken bij gebrek aan relevante cijfers.

Er is voldoende sociologisch onderzoek dat aantoont dat de manier waarop mensen zich tot elkaar verhouden niet louter willekeurig is. Ons onderzoek tracht de rode draden bloot te leggen maar niet elke individuele gedraging te verklaren. We kunnen de sociale dimensie van cultuurparticipatie aantonen, maar dat betekent niet dat individuen niet thuis op hun eentje kunnen genieten van een boek en voor het overige niet publiek participeren. Alleen merken we dat voor de overgrote meerderheid cultuurparticipatie een belangrijke sociale dimensie heeft.

We hebben de geënquêteerden ook een batterij keuzemogelijkheden van motieven om deel te nemen, laten beoordelen: erotische elementen, spanning, samenzijn met vrienden, ontspanning enzovoort. Uit de antwoorden blijkt dat de voornaamste motieven sociaal van aard zijn. Mensen gaan in eerste instantie om zich te ontspannen en om met anderen samen te zijn. Wederom doet dat geen afbreuk aan mensen die bijvoorbeeld alleen naar toneel gaan.

Professor Hans Waage: Vanuit een andere databron hebben we daarover al een artikel gepubliceerd. We hebben namelijk een publieksonderzoek gedaan. Daarbij vroegen we aan deelnemers aan een cultureel evenement waarom ze aanwezig waren. De belangrijkste dimensie is ontspannen en er eens uit zijn: ongeveer 90 procent van de personen geeft dat motief. We hebben geen elite gevonden die alleen maar aanwezig was vanwege het kunstzinnige karakter of die groep was alleszins niet zo groot. Voor het overige willen mensen begrijpbare dingen zien, dingen waar ze hun leven kunnen aan vastknopen. Zo ontstaat natuurlijk sociale structurering. Academici vinden andere dingen herkenbaar dan mensen die dagelijks in een serieproductie staan en dus een andere sociaal leven hebben. Die laatsten zullen zich allicht meer herkennen in een fabrieksarbeider in Thuis, dan in andere culturele vormen waar de link veel abstracter is. Abstracte denkers voelen zich meer thuis in abstractere kunstvormen. Het product verbindt ook hen. Het is normaal dat mensen herkenbaarheid zoeken. Het is wel zo dat er in een samenleving meer of minder mensen van een bepaalde categorie zijn.

De twintig motivaties voor cultuurparticipatie hebben we opgedeeld in vier categorieën, onder andere escapisme, de sociale dimensie en productintrinsieke kenmerken. De herkenbaarheid speelt voor een grote groep de belangrijkste rol.

De heer Bart Caron: Zijn er al beleidsconclusies gedis tilleerd uit het onderzoek? Is men al bezig met het bepalen van de aandachtspunten en de prioriteiten?

Professor Hans Waage: Dat is in de eerste plaats de taak van de beleidsvoerders. We hebben vorige week vrijdag vergaderd met de administratie Cultuur over de vraag hoe de onderzoeksconclusies in het beleid betrokken kunnen worden. Een aantal instellingen maakt ondertussen gebruik van het onderzoek. Dat heeft deels met competenties te maken: mensen die met onderzoeksmateriaal kunnen omgaan, zien het nut van de studie in. We merken dat een aantal sectorale steunpunten workshops over de studie organiseren. Anderzijds is er het voornoemde macroniveau van de administratie. Daarnaast merken we dat het onderzoek aangewend wordt voor een aantal concrete beleidsmotivaties, zoals inzake de brede school.

Cruciaal is om hiermee te werken op de drie beleidsniveaus. Maar het is ontzettend moeilijk om studiemateriaal naar concreet beleid om te zetten, dat is echt pionierswerk. Als wetenschapper is het mijn overtuiging dat onderzoek nooit strategische beleids-opties zal dicteren. Ten hoogste kunnen uit onderzoek zinvolle beleids-opties opborrelen die vervolgens van bijkomende studie voorzien worden. Maar maatschappelijke en waardegeladen keuzes zijn altijd het primaat van de politiek.

De heer Bart Caron: Het is niet alleen belangrijk om de determinanten in kaart te brengen, maar het beleid moet ook de moed hebben dingen trachten te veranderen in de richting van de maatschappelijke doelstellingen die men voor ogen heeft. Het onderzoeksmateriaal kan dienen om dat beleid efficiënter te maken.

Wat met de longitudinale verwachtingen ten aanzien van het onderzoek? Wordt daar verder aan gewerkt? Hoe kijkt u daar tegen aan?

Professor Hans Waage: Wij vinden het inderdaad spijtig dat wij niet over data uit het verleden beschikken ter vergelijking. Het steunpunt Werkgelegenheid doet dit soort longitudinaal onderzoek en dat werpt vruchten af voor het beleid. Ook met dit onderzoeksmateriaal kan nog veel meer gedaan worden. De eerste verkennende gesprekken zijn bezig, maar alles hangt af van wat de overheid zal beslissen over de steunpunten Beleidsgericht Onderzoek. Het kabinet van de minister liet weten dat die middelen niet gegarandeerd zijn. Het zou een ramp zijn mocht het doemscenario dat de ronde doet, realiteit worden. Vlaanderen is hiermee een wetenschappelijk uniek en tegelijk beleidsrelevant instrument rijk. Minister Moerman is de bevoegde minister.

De heer Bart Caron: Er zijn toch ook middelen uit het cultuurbudget gekomen?

Professor Hans Waege: Voor de dataverzameling kwamen er inderdaad bijkomende middelen uit Cultuur.

De heer Erik Arckens: De eerste doelgroep van de Brusselse cultuurwaardebon waren mensen die uitgesloten waren en dergelijke. Door de participatie zouden zij buitenkomen en sociale contacten leggen. Maar dat is volgens mij een vicieuze cirkel, want het ontbreekt hen net aan cultureel kapitaal om dat te gaan doen. Wat is uw opinie?

Professor Hans Waege: Dit soort systemen werd niet specifiek ontzegt. In het algemeen kan ik zeggen dat wellicht een aantal mensen dankzij de waardebon toch hun weg naar een grotere cultuurparticipatie hebben gevonden, maar globaal geven niet-participanten als motief inderdaad aan dat het hen niet interesseert en dat ze liever thuis blijven. De bon zal hun motivering globaal genomen niet verhogen. Bij een evaluatieonderzoek zou mijn eerste hypothese zijn: de bon wordt vooral gebruikt door mensen die al participeren en zij gaan daardoor nog meer of goedkoper. Als mechanisme om niet-participerenden toch te doen participeren, lijkt het mij niet geschikt. Doelgerichter is een systeem van kaartjes van twee euro via specifieke kanalen voor kansarme groepen. De Filharmonie doet dat bijvoorbeeld in Antwerpen. Dit resulteerde in een kleine maar frequent komende groep uit de lagere sociaal-economische klassen, die er anders niet zou zijn. Zij komen in groep en betalen een kleine bijdrage.

De heer Bart Caron: Een ander participatiesysteem is convenants tussen welzijnszorgverenigingen en verenigingen waarin armen het woord nemen. Zij leiden in alle luwte – net om niet tot stigmatisering te komen – hun afdelingen toe naar kunst- en cultuurmanifestaties. Er worden groepstickets gebruikt en de mensen worden goed begeleid. Het is een groot succes. Met dit soort stil werk bereikt men vaak direct resultaat. Voor de rest geloof ik alleen maar in educatie.

De voorzitter: Ik dank de sprekers voor hun boeiende uiteenzetting. Misschien zou het ook eens interessant zijn om een onderzoek te doen naar de beperkte participatiegraad van de commissieleden bij hoorzittingen.

De verslaggever,

De voorzitter,

Bart CARON

Dany VANDENBOSSCHE
